

VäITÖSKIRJAN SYNTY — ELÄMÄÄ KAHDEN TUTKIMUSKULTTUURIN VÄLISSÄ

HELI HARRIKARI

VäITÖKSEN ALKAJASESITELMÄ
HELSINGIN YLIOPISTOSSA
18. MARRASKUUTA 2000

Tämä väitöstilaisuus on väärässä kontekstissa. Väitöksen aihe ei kuulu tähän ympäristöön, sillä ellen pahasti erehdy, moni kielitieteilijä tässä maassa ei ole kiinnostunut teoreettisesta fonologiasta. Erityisesti väitöskirjan teoreettinen lähtökohta on ulkona kontekstistaan: moni täällä ei tunne optimaalisuusteoriaa, sen yksityiskohtia, puhumattakaan siitä, että joku olisi kiinnostunut työskentelemään sen parissa. Myös itse tunnen olevani väärässä paikassa, sillä kirjoitin suurimman osan tutkimuksesta ollessani Yhdysvalloissa. Lisäksi myös vastaväittäjäni on väärässä kontekstissa, sillä hänen toimensa on Yhdysvalloissa, missä hän myös suoritti tohtorintutkintonsa. Näyttää siis siltä, ettei yksikään tämän väitöksen olennaisista elementeistä ole täällä kotoaan.

On itsestään selvää kysyä nyt, miksi tämä keskustelu ylipäätään käydään tässä

ympäristössä tänään. En ole aivan varma, luultavasti se voitaisiin käydä missä tahansa muuallakin. On tosin kaksi asiaa, jotka yhdistävät meidät tähän paikkaan: se, että sekä väittelijä että vastaväittäjä ovat suomalaisia, ja se, että me aiomme keskustella suomen kielestä. Useimmat teistä läsnäolijoista tietävät jotain suomen kielestä, monet ovat kiinnostuneita siitä tieteellisessä mielessä. Jotkut teistä tietävät siitä enemmän kuin minä, jotkut ovat tutkineet sitä laajemmin ja kauemmin kuin minä. Jos joku kysyisi minulta suomen kielen tutkimuksen tilasta Suomessa tällä hetkellä, tai tarkemmin sanottuna esimerkiksi tässä yliopistossa, en pystyisi vastaamaan. Näyttää siis siltä, että olen ulkopuolinen myös tässä mielessä. Varmasti omaa syytäni. Jollain tavalla se on myös häpeällistä: väitän tekeväni työtä tietyn kielen parissa mutta en tiedä, mitä kyseisen kielen tutkimuksessa tapahtuu laajemmalti. Tämä tilanne kuitenkin kertoo jotain olennaista väitöskirjastani. Se ei ole ensisijaisesti suomen kielen väitöskirja vaan se kuuluu yleisen kielitieteen

alaan, teoreettisen fonologian tutkimukseen. Tutkittava aineisto vain sattuu olemaan suomen kieltä, se voisi yhtä hyvin olla mikä tahansa muu kieli. Suomen kieli on kuitenkin se tärkeä yhdysside, joka tuo monet teistä tähän tilaisuuteen. Me puhumme suomen kielestä täällä tänään mutta enimmäkseen katselemme kielen eri ilmiöitä teoreettisten silmälasien läpi. Sillä tämä on teoreettisen kielitieteen väitöskirja.

Siitä huolimatta, etten ole ehtinyt tämän pidemmälle esitelmässäni, sellaiset ilmaukset kuten »väärässä kontekstissa» ja »ulko-puolinen» ovat ehtineet esiintyä taajaan. Ne kuvaavat hyvin sitä tilannetta, jossa olen ollut — tai johon itseni asetin — tämän väitöskirjaprosessin aikana ja jo sitä ennen. Osittain tilanne oli seurausta päätöksestäni lähteä Yhdysvaltoihin kuusi vuotta sitten. Etääntyminen ihmisistä ja asioista on vain luonnollista välimatkan ollessa niinkin suuri. Mutta osittain se oli myös tietoinen valinta, kulkea toista tietä kuin mitä suomalainen tutkimuskulttuuri edustaa. Valintani johti tilanteeseen, jossa sain parhaan mahdollisen aseman tarkastella kahden tutkimuskulttuurin eroja, eikä vain tarkastella, vaan elää kahdessa kulttuurissa samanaikaisesti. Tällaisella asetelmalla on arvatenkin ollut sekä etunsa että haittansa. Kulttuurien välisten erojen oppiminen, se miten eri tavoin kielitiedettä voidaan tehdä, on ollut suurin etu. Yritys noudattaa kummankin kulttuurin sääntöjä, yritys täyttää kummankin odotukset, on ollut suurin haitta. Ja juuri tämä on ollut väitöskirjaprosessin vaikein osuus: yrittää miellyttää kahta tutkimuskulttuuria samanaikaisesti.

Moni varmasti nyt ajattelee, miten minun tapaukseni olisi poikkeus tieteen saralla. Jokainen tieteen tekijä välttämättä kohtaa kritiikkiä, sillä kaikkien miellyttäminen on mahdotonta. Tilanne josta nyt kerron ei kuitenkaan ole seurausta yksittäisten ihmisten mielipiteistä, vaan yleisestä asenteesta

erilaista kielitieteellistä tutkimusta kohtaan. Korostettakoon kuitenkin vielä, että kyse oli tietoisesta valinnasta, sanomaani ei siis pidä ottaa valituksena, vaan pikemminkin kuvauksena siitä tilanteesta ja taustasta, jossa tämä väitöskirja syntyi.

Väitöskirjaprosessini voidaan selvästi jakaa kolmeen vaiheeseen aikaan ja paikkaan perustuen. Ensimmäisen vaiheen elin täällä Helsingissä, toisen Yhdysvalloissa ja kolmannen jälleen Helsingissä. Jokainen vaihe erosi toisista suuresti. Jokainen niistä oli kuitenkin varsin tärkeä lopputuloksen kannalta, vaikken tietenkään aina jaksanut ajatella niin.

Aloittaessani ensimmäistä vaihetta elettiin aikaa Helsingissä lähes kolme vuotta sitten. Olin täynnä innostusta ja minulla oli varsin selvä käsitys siitä mitä aion tehdä ja etenkin miten aion sen tehdä. Päätin edetä siten kuin olin oppinut aiempina Yhdysvaltain vuosinani. Olin omaksunut amerikkalaisen tavan tehdä kielitiedettä ja halusin jatkaa sillä tiellä. Se oli osoittautunut nopeaksi ja erittäin tehokkaaksi. Tutkimustavan valinta oli siis helppo, mutta sen seuraukset eivät: halusin noudattaa yhden tutkimuskulttuurin tapoja toisen kulttuurin ympäröidessä minua. Itsepäisyyteni johti luonnollisesti ongelmiin. Tuohon aikaan en tiennyt — tai en vain ymmärtänyt kaiken innostukseni keskellä —, että myös toisilla ihmisillä ja ympäröivällä kulttuurilla yleensä oli ajatuksensa siitä, miten minun tulisi edetä työni kanssa. Tai ehkä sittenkin ymmärsin, mutta olin liian itsepäinen välittääkseni muiden mielipiteistä. Joku olisi helposti voinut tuolloin todeta, että on vain ajan kysymys, milloin mielipiteet törmäävät toden teolla. Ne toden totta törmäsivät, mutta eivät aivan vielä.

Kaikki eivät pitäneet tavastani toimia, se oli selvää. Luulenpa, että moni piti minua lyhytnäköisenä amerikkalaisena fonologina, joka tekee joskus johtopäätöksiä

nopeasti ottamatta huomioon formaalin analyysin seurauksia laajemmassa kielitieteellisessä kehyksessä. Näitä arvostelijoita ei pidä mielipiteestään syyttää, sillä juuri näin olen usein toiminut, tyypillisen amerikkalaisen kielitieteellisen tavan mukaan. Oleellista on kuitenkin kysyä, onko se huonompi tapa vai vain erilainen tapa.

Prosessin aikana olen työskennellyt pääasiassa yhden teoreettisen kehyksen parissa, optimaalisuusteorian, sekin merkki lyhytnäköisestä fonologista. Syy siihen miksi valitsin tämän teorian on yksinkertainen: ensimmäisinä Yhdysvaltain vuosinani tulin aivopestyksi. Osuin paikalle, kun optimaalisuusteoria oli valtaamassa alaa, ja minulle opetettiin, että optimaalisuusteoria on oikea tie. Sille tielle minä lähdin — miksi en. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etten tietäisi kielitieteestä mitään muuta, totta kai tiedän. Mutta optimaalisuusteorian voin rehellisesti sanoa tuntevani hyvin. Ja juuri tämä on yksi niistä asioista, joista pidän amerikkalaisessa tavassa. Tietyt asiat opitaan perinpohjin, mikä antaa erinomaisen lähtökohdan minkä tahansa muun asian perinpohjaiselle, intensiiviselle tarkastelulle.

Yhden tutkimuskulttuurin tapojen ylläpitäminen toisen kulttuurin ympäröimänä vaatii itsenäisyyttä ja vahvuutta. Minulla oli nämä ominaisuudet. Väitöskirjatyö on kuitenkin prosessi joka vaatii ohjausta huolimatta siitä miten vahva ja itsenäinen tutkija omissa kuvitelmissaan on. Vieläpä erityyppistä opastusta eri aikoina. Minun ohjaajani etenkin ensimmäisen vaiheen aikana täällä Helsingissä oli Jan-Ola Östman. Hyvän ohjaajan tavoin hän useaan otteeseen totesi, ettei oikeastaan usko optimaalisuusteoriaan sinänsä. Mutta mikä tärkeintä, hän myös oivalsi, että kyseessä oli minun valintani, joten parasta mitä hän voisi tarjota oppilalleen, oli kaikki mahdollinen tuki huolimatta siitä, mitä hän itse uskoi.

Pohjimmiltaan oli siis selvää, että hän halusi tukea minun tapani tehdä asioita. Oli ko syynä todellinen usko ajatusteni arvokkuudesta vain ainainen itsepäisyyteni, sitä en tiedä. Mutta sillä ei ole merkitystä, vain lopputulos on tärkeä.

Pian ensimmäisen vaiheen alun jälkeen oli selvää, että jos halusin jatkaa työtä optimaalisuusteorian parissa ja jopa kirjoittaa väitöskirjan siinä kehyksessä, tieni välttämättä veisi takaisin Yhdysvaltoihin, siitä yksinkertaisesta syystä, ettei täällä ollut ketään, jonka kanssa olisin voinut keskustella teorian yksityiskohdista. Oli oleellista, että lähdin, sillä olin työskennellyt teorian parissa varsin yksin ja tarvitsin kipeästi teoreettista ohjausta pitääkseni työni oikealla tiellä. Pakkasin siis jälleen tavarani ja muutin Amherstiin, Massachusettsin yliopistoon, jossa tiesin ihmisten tekevän samanlaista tutkimusta. Siellä optimaalisuusteoria olisi epäilemättä oletusarvo. Näin alkoi työn toinen vaihe, ehkäpä prosessin hedelmällisin aika.

Olin varsin etuoikeutettu saadessani työskennellä johtavien fonologien, todellisten alansa ammattilaisten kanssa Amherstin aikani. Mikä tärkeintä, heillä oli aina runsaasti aikaa ja innostusta jaettavana oppilaille. Muistan, miten lähetin aamuyön sähköpostia yhdelle professoreistani, John McCarthylle odottaen hänen vastaavan seuraavana päivänä. Hämmästykseni sain vastauksen kysymykseeni aiemmin kuin olin odottanut, lähes heti, professori kun osoittautui myös yötyöskentelijäksi. Hyvää palvelua siis. Vaikka Amherst oli ihanteellinen ympäristö tutkimukselleni, kahden tutkimuskulttuurin välisten erojen tuomat ongelmat eivät jättäneet rauhaan sielläkään. Siitä huolimatta, että suurin osa työstäni oli tyylipuhdasta amerikkalaista fonologiaa, suomalainen kulttuuri oli jättänyt jälkiä työhöni, eivätkä ne jäljet jääneet huomaamatta Yhdysvalloissa. Oli siis aikoja jolloin

tunsin kohtaavani alituista vastustusta, mihin tahansa käännyinkin, vastustuksen tapa vain vaihteli sen mukaan, olinko Yhdysvalloissa vai Suomessa. Vähitellen ymmärsin, ettei työni läpäisisikään molempia kulttuurireja niin sulavasti kuin olin toivonut.

Paluu Suomeen aloitti prosessin kolmannen eli viimeisen vaiheen. Tämä ajanjakso vaati täysin uudenlaista henkistä vahvuutta, jotakin johon en ollut riittävästi valmistautunut. Palatessani Suomeen työni oli varsin valmis. Oli siis aika kohdata kriitikki, puolustaa sitä mitä olin tehnyt. Eriytyisen vaikeaksi tilanteen teki se, että yritin puolustaa työtäni toisessa tutkimuskulttuurissa kuin mihin työ oli ensisijaisesti tarkoitettu. Mielipiteiden rankka törmäys oli nyt enemmän kuin lähellä. Vaikka törmäys lopulta osoittautui varsin positiiviseksi, ei se sellaiselta ensin tuntunut. Paikattuna keskelle työlleni vierasta tutkimuskulttuuria ymmärsin pian, millaisessa unelma- maailmassa, optimaalisessa maailmassa, työni ja minä olimme eläneet Amherstissa. Olin kauhuissani joutuessani vedetyksi pois tuosta turvallisesta ympäristöstä. Yhtäkkiä ympärilläni oli ihmisiä, jotka eivät tunteneet optimaalisuusteorian peruskäsitteitä, hienouksista puhumattakaan; he eivät edes tienneet, miten lukea optimaalisuusteorian taulukoita. Tilanne oli hiukan samanlainen kuin ensimmäisessä vaiheessa, mutta toisaalta erilainen. Alkuvaiheessa olin niin innoissani tekemisistäni, etten yksinkertaisesti välittänyt, ymmärsivätkö ihmiset täällä vai ei. Tieni veisi joka tapauksessa takaisin Yhdysvaltoihin. Mutta nyt rankka työrytmi oli kantanut veronsa ja olin väsynyt. Tämä olisi se ympäristö, jossa työni kävisi läpi lopullisen hyökkäyksen ja puolustuksen, realiteetti, joka sai minut kauhistumaan. Olin valmis pakkaamaan tavarani jälleen kerran. Jostain syystä en sitä kuitenkaan tehnyt; hyvä niin, sillä sain jälleen uuden, tärkeän näkökulman työhöni.

Kolmannessa vaiheessa kävin keskusteluja lukuisten ihmisten kanssa. Yksi heistä, Fred Karlsson, vaikutti ajatuksiini erityisesti. Ensimmäisen tapaamisemme jälkeen jäin hämmentyneenä pohtimaan, minkä arvoinen työni oikeastaan onkaan. Vasta muutamien keskustelujen jälkeen ymmärsin niiden tarkoituksen. Keskustelut johtivat minut ajattelemaan työtäni laajemmassa kielitieteellisessä kehyksessä, jouduin väkisin ulos siitä unelmamaailmasta, jossa minä ja työni olimme eläneet. Näiden keskustelujen vuoksi jouduin puolustamaan työtäni täysin uudella, antoisalla tavalla.

Kolmas vaihe loppui vuosi sitten. Kirjani pysyi lähes samanlaisena kuin se oli ollut palatessani Amherstista. Ehkä siksi, että se on muodoltaan artikkeliväitöskirja, mikä esti minua koskemasta yksittäisiin artikkeleihin. Tämä rajoitus ärsytti minua, sillä halusin sanoa enemmän, kuin mitä olin kirjoittanut artikkelien julkaistuihin versioihin. Toisaalta tämä rajoitus saattoi koi- tua myös työni onneksi: osa kolmannesta vaiheesta häkellytti minua niin perusteellisesti, että voin vain arvailla, mitä olisin työlleni tehnyt, miten sitä muokannut ja muut- tanut, jos olisin saanut vielä mahdollisuuden.

Kolmas vaihe oli opettavainen monella tavalla. Miten? Ensiksikin ymmärsin, että on kaksi päätapaa tehdä teoreettista kielitiedettä. Voidaan joko selkeästi valita teoreettinen kehys ja tehdä työtä tämän kehyksen sisällä, kuten tilanne on esimerkiksi minun työni kohdalla. Toinen tapa on työskennellä usean teorian parissa samanaikaisesti, mikä merkitsee eri teorioiden vertailua, niiden vahvuuksien ja heikkouksien löytämistä. On itsestään selvää, että molemmille tavoille on aikansa ja paikkansa. Näitä kah- ta tapaa ei kuitenkaan pidä sekoittaa keske- nään, sillä sellainen johtaa äärimmäiseen tuottamattomuuteen. Ja nimenomaan tämän monet halusivat minun tekevän, sekoittavan nämä kaksi tapaa. Siitä huolimatta, että olin

▷

selvästi valinnut työni teoreettisen kehyyksen, monet halusivat minun ottavan huomioon myös muiden teorioiden näkökulmat. Näytti siltä kuin yhden teorian kanssa työskenteleminen ei heidän mielestään olisi ollut riittävän arvokasta. Minun mielestäni se on.

Toiseksi ymmärsin, ettei tutkimusta pidä arvioida ainoastaan joidenkin yleisten kriteerien mukaan. On sanomattakin selvää, että tieteellisen tutkimuksen tulee täyttää tiettyjä yleisiä vaatimuksia, mutta nyt en puhu siitä. Kritiikkini kohdistuu kommentteihin, joita heitellään joihinkin yleisiin tieteellisiin kriteereihin perustuen ymmärtämättä mikä nimenomaisen tutkimuksen todellinen tarkoitus on. Ennen kuin alamme arvioida tutkimusta, meidän täytyy tehdä itsellemme selväksi kyseisen tutkimuksen tarkoitus, sen kehys, mikä on sen oikea ympäristö. Kriteerit, jotka sopivat yhden tutkimuksen arviointiin, eivät välttämättä ole paras tapa lähestyä toista tutkimusta. Tällaista tilannetta ei voida välttää, sillä äärimäinen erikoistuminen on levinnyt myös kielitieteeseen. Tutkittavana on loputon määrä erilaisia ilmiöitä, ja niitä voidaan tutkia lukemattomilla tavoilla. On mahdotonta pysyä kaikessa ajan tasalla; se on mahdotonta kielitieteilijälle, ja se on mahdotonta yksittäiselle teorialle. Jokaisella teoreettisella kehyyksellä on vahvuutensa ja rajoituksensa. Ja vasta sitten kun olemme valmiit hyväksymään sen tosiasian, että teorialla on rajoituksensa — puhumattakaan siitä että ymmärtäisimme rajoitusten yksityiskohdat ja seuraukset — vasta sitten olem-

me valmiit arvioimaan kyseisen teorian puitteissa tehtyä tutkimusta asiantuntevasti. Kielitieteen tutkimuskenttä on äärimmäisen laaja nykyään ja siksi yksi tutkimus ja yksi teoria voi tehdä vain oman osuutensa. Älä siis pyydä kaikkea kerralla, äläkä vaadi täydellisyyttä, sillä sitä et saa.

Viimeinen ja tärkein asia jonka opin tämän koko prosessin aikana on se, etten enää aio asettaa itseäni samanlaiseen tilanteeseen. En halua enää yrittää täyttää monen tutkimuskulttuurin vaatimuksia ja odotuksia samanaikaisesti. On pakko valita puoli ja pysyä päätöksessään. Välimaastossa hamuilu ei ole tuottavaa, siten ei saada mitään valmiiksi.

Ajanjakso, jonka käytin väitöskirjani kirjoittamiseen, ei ollut kovin pitkä, hiukan alle kaksi vuotta. Sen perusteella mitä olen nyt kertonut, voitte kuitenkin kuvitella, miten paljon ehti tapahtua tuona lyhyenä, varsin intensiivisenä aikana. Kyseiset kaksi vuotta olivat vuoristoradassa ajoa, ylä- ja alamäet olivat jyrkkiä. Nyt ajelu on tullut päätökseensä. Se sisälsi monenlaisia vaiheita. Joistain pidin enemmän kuin toisista. Jokainen kokemus, sekä hyvä että huono, oli kuitenkin oleellinen tämän kirjan synnyssä.

Sen perusteella mitä olen nyt sanonut, teidän pitäisi ymmärtää, mikä tämän tutkimuksen tarkoitus on. Tein sen saadakseni selville, mitä optimaalisuusteoria saa aikaan eräiden suomen kielen äänneen pituuteen liittyvien ilmiöiden kohdalla. Vain se on oleellista tätä tutkimusta arvioitaessa. Muuta tarkoitusta sillä ei ole. ■

HELI HARRIKARI *Segmental length in Finnish — studies within a constraint-based approach*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja n:o 33. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.

Sähköposti: heli.harrikari@nokia.com